

Žingsniai ir darbai 70-mečio sulaukus

Lietuvių kalbos draugija įkopė į aštuntą savo veiklos dešimtmetį. Prieš 70 metų, 1935 m. balandžio 4 d., Kaune įvyko steigiamasis Lietuvių kalbos draugijos susirinkimas. Šiomet, balandžio 15 d., Vilniaus universiteto Vinco Krėvės auditorijoje surengta šiai sukakčiai skirta mokslinė konferencija „Dabartinės bendrinės kalbos norminimas, ugdymas, istorija“ (ją parėmė Valstybinis mokslo ir studijų fondas). Konferencijoje derėjo istorija ir dabartis, teorija ir praktika, konkreti lingvistinė analizė ir platesnis kultūrinis ar sociologinis požiūris.

Nedaug kas yra mėginęs atskleisti LKD istoriją nuo pat jos pirmtakės „Kalbos“ draugijos iki 1989 m. sausio 21 d. atkurtosios Lietuvių kalbos draugijos. Vienas iš tokių mėginių – Aldono Pupkio straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius“, spausdintas GK 1995, nr. 2, 3 ir 4. „... iš visų LKD gyvavimo metų savo organizacine veikla, susiklausymu, pagaliau kuriamuoju darbu mums kaip pavyzdys tebešviečia 1935–1940 metai“, – tada rašė dabartinis LKD valdybos pirmininkas (GK 1995 4 10). Šioje konferencijoje kalbininkas perskaitė pranešimą „Lietuvių kalbos draugija: žingsniai ir darbai“. Trumpai apibūdinęs tris draugijos veiklos tarpsnius, Aldonas Pupkis išsamiausiai aptarė tarpukario LKD indėlį į bendrinių žodžių norminimą. Norminių lyčių kląusimai 1936–1937 m. svarstyti net šešiuose visuotiniuose LKD susirinkimuose (*nė* ir *nei* vartojimas, daiktavardžių vietininkai *vėjyje*, *svetyje*, daugiskaitos kilmininkai *durų*, *dantų* ir kt.). Susirinkimų nutarimuose įteisinti dalykai ėmė keliauti iš vieno norminamojo veikalo į kitą. Daugelis tada pasirinktų norminių lyčių įsigalėjo ir dėl jų šiandien nekyla abejonių. Dabar mes nebesusimąstydami bendrinėje kalboje vartojame tas lytis, kurias įteisino LKD kalbininkai.

Pranešimą apie bendrinių žodžių lyčių norminimą gražiai papildė LKD tarybos nario Vido Garliausko pranešimas apie lietuvių vardyno norminimą tarpukario „Gimtojoje kalboje“. GK bendradarbiams vardynas rūpėjo įvairiais aspektais: Lietuvos vietovardžių rašyba ir vartojimas, pavardžių atlietuvinimas, kitų kraštų vardų vartojimas lietuvių kalboje. Prie šių darbų prisidėjo ir kalbininkai, ir ne kalbininkai.

Du pranešimai skirti tarpukariu savo veiklą pradėjusiems kalbininkams – Petruui Būtėnui ir ilgamečiam LKD pirmininkui Pranui Skardžiui. Jurgita Gailiūnaitė (VU) savo pranešime nagrinėjo Prano Skardžiaus požiūrį į lietuvių kalbos sintaksės svetimybes. LKD Pānevėžio skyriaus narė Lionė Lapinskienė išsamiai supažindino su Petro Būtėno kalbos nòrminamąja veikla ir išleistais darbais.

Į šiek tiek senesnius laikus nukėlė LKD tarybos narės Irenos Kruopienės pranešimas „Kalbos norminimo dalykai 1904–1905 m. *Vilniaus žiniuose*“. Leidinio bendradarbiams rūpėjo įvairios temos: lietuvių kalbos padėtis ir požiūris į ją, lietuvių kalba viešajame gyvenime, raštingumas ir lietuvių kalbos padėtis mokyklose, asmenų ir vietų vardai, bažnytinė kalba. Pranešėja parodė, kokia buvo to meto rāšomosios kalbos būklė: aptarė rašybos, gramatikos formų įvairavimą, leksikos ypatumus. Tad nėra ko stebėtis, kad „Vilniaus žinių“ redakcija, padedama Jono Jablonskio, šventadieniais mokydavosi lietuvių kalbos.

LKD Klaipėdos skyriaus pirmininkas Albinas Drukteinis kalbėjo apie įvairius aktualizacijos būdus ir ypač atkreipė dėmesį į galimybę aktualizuoti neutralias reikšmes (*išbambėjo pro duris, įdainavo į vidų* – aktualizuojama slinkties reikšmė) ir netipiškas normas. Kalbėdamas apie netipiškų normų aktualizavimą pranešėjas pabrėžė, kad būtina labai apdairiai parinkti pavyzdžius mókomiems ir nòrminamiems leidiniams. Tarkim, sakiny *Jis čia atsidūrė būdamas sporto žurnalistu* be platesnio konteksto gali būti suprastas dvejopai: ir kaip kintamo, ir kaip laikino būvio pavyzdys, todėl tokių sakinių dėti prie netaisyklingo vartojimo pavyzdžių nepatartina.

LKD Šiaulių skyriaus pirmininkas Algirdas Malakauskas nagrinėjo kirčiavimo klaidas reklamoje. Užteko kalbininkui mėnesį pasidomėti, kaip kirčiuojamos reklamos, ir ką gi klaidų prisirinkta tiek ir tiek.

Šiaulių skyriaus narė Giedrė Čepaitienė aiškinosi, ką studentai supranta kaip komplimentą, kaip jie reiškia komplimentus. Autorė pagrįstai atskyrė vaikinų ir merginų atsakymus, žaismingai juos palygino ir apibendrino.

Šiaulių skyriaus narys Kazimieras Župerka skaitė pranešimą „Mūsų dėmesys kalbos etikai“ – apie tai, ką mūsų dienų kultūros ir kalbos darbininkai yra rašę apie kalbos etiką, ir kurie kalbos etikos aspektai žmonėms rūpi. Kalbininkas įžvelgė tókias kalbos etikos problemās: oficialusis melas, žodžių prievartavimas (Jono Klimavičiaus metafora); keiksmažodžiai, necenzūrinė kalba; „tigrų kalba“ (Kazimiero Vasiliausko metafora); įžeidimai ir įsižeidimai; eufemizacija ir eufemizmai; politinis korektiškumas (autorius siūlė tikslinti šį terminą – ne *politinis*, o *socialinis* korektiškumas); žodžių semantikos iškreipimas. Priminęs nepriklausomybės atkūrimo dienų lūkesčius, susijusius su kultūra ir kalba, pranešėjas klausė: ką gi dabar galėtų nuveikti kalbininkai, Lietuvių kalbos draugija?

Rita Miliūnaitė prisiminė savo prieš dešimt metų Jono Jablonskio konferencijoje skaitytą pranešimą „Visuomenė apie kalbą ir kalbininkus“ ir prisipažino nutarusi šią temą panagrinėti dar sykį. Pranešimo tema – „Visuomenė ir kalbininkai: pokalbis įmanomas?“. Anąkart pavyzdžių buvo rinkta iš spaudos, dabar jau – ir iš interneto diskusijų. Nors tose diskusijose žodžių ir jausmų būna visókių, vis dėlto pranešėja teigė, kad visuomenei kalbininkų darbas rūpi, šio darbo rezultatai pastebimi ir vertinami. Jaučiamas stiprus aiškios

politikos, aiškaus kryptingumo ir išsamios informacijos poreikis („Informacija, kursai, leidiniai turėtų patys brukte bruktis“, – rašo vienas diskusijų dalyvis). Naujas dalykas – atsiranda prestižinės kalbos supratimas. Kokiais išvadais iš savo tyrimų pranešėja teikia kalbininkams? Kalbininkai turėtų ugdyti visuomenės sąmoningumą, teikti geriau pagrįstas rekomendacijas ir patikimą kalbos informaciją, taip pat – nieko nepadarysi! – mokyti kalbėtis su visuomene ir vieni su kitais.

Konferencijos pabaigoje Vitas Labutis teigė, kad ir LKD, ir visi kalbininkai turėtų labiau domėtis dabarties kalbos bėdomis: nelietuviška reklama, lietuvių kalbos dėstymu vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, ypač svėtimas kalbas studijuojantiems studentams.

Jonas Klimavičius sakė, kad 70 metų sulaukusi draugija yra ir tokia pat, ir pasikeitusi: masiškesnė, pasistūmėjusi į kalbos vartosenos avangardą.

Ar jau yra suradusi savo kelią dabar, šešioliktaisiais atkūrimo metais? – dar rūpėtų paklausti. Yra ženklų, kad taip, – tai rodytų kad ir ši konferencija. Jei pavyks, jos pranešimus tikimasi išleisti atskiru leidiniu.

Buvo ne tik konferencija, bet ir neeilinis LKD suvažiavimas, kviestas pirmiausia dėl to, kad draugija turi pertvarkyti savo įstatus pagal naujus Asociacijų įstatymo reikalavimus. Dėl naujųjų įstatų buvo diskutuojama (ypač smarkiai – dėl skyrių veiklos ir santykių su valdyba) ir balsuojama. Viena iš didesniųjų naujovių – laikantis naujųjų įstatų, LKD suvažiavimai turės būti rengiami kasmet. Tad į kitą LKD suvažiavimą draugijos nariai rinksis 2006 m. pradžioje. Patvirtinti įstatai bus išsiuntinėti visiems LKD skyriams.

Malonios akimirkos: konferencijos dalyviai išsiuntė sveikinimą Antanei Kučinskaitei 90-mečio proga ir pasveikino pirmuosius Lietuvių kalbos draugijos garbės narius Joną Augustaitį, Albertą Rosiną, Eugenijų Urboną, Kazimierą Župerką.